

KEELEST JA MEELEST NING (SÕJA)TEADUSEST KA

Head Sõjateadlase lugejad! Rohkem kui aasta on meie sõjateaduslik teadus- ja arendustegevus kuulunud viimaks ka Eestis ametlikku tunnustust pälvinud teadusdistsipliinide hulka. Ega sõjateaduslikku mõtlemist ka varem keegi viljeleda keelanud. Nii on Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused juba ligi viisteist aastat välja andnud oma teadusajakirja, mille lehekülgedelt võib leida kodumaise sõjateadusliku mõtte arengu verstaaposte. Kuid nagu öeldakse: *noblesse oblige* ehk seisus kohustab. Meie õlul lasub nüüd, kui meil on olemas riiklikult tunnustatud sõjateaduse ja -tehnoloogia valdkond, märksa tõsisem kohustus ja vastutus seda valdkonda teadlikult arendada. Kus saakski seda nüüdisajal paremini teha kui Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustes? On ju ilmne, et militaarsete pädevuste monopol peaks selles teadusvaldkonnas olema selgelt sõjaväelisel kõrgkoolil, mitte tsiviilinstitutatsioonidel. Kusagil mujal ei koolitata sõjaväelisi juhte ega õpetata teaduspõhiselt sõjaväelist juhtimist, taktikat, sõjaväelisi operatsioone ja militaarstrateegiat. Tänapäeval ei ole enam aktuaalne küsimus, milleks meile üldse on vaja sõjaväelist kõrgharidust, sõjateaduslikku mõtlemist ja sõjateadust kui iseseisvat teadusdistsipliini. Eestis on emakeelset sõjaväelist haridust (tõsi küll, poole sajandi pikkuse pealesunnitud pausiga) antud ligi sada aastat. Ka nüüd omandavad meie ohvitserid magistritasemel sõjaväelise hariduse eesti keeles. Kas me oskame seda vääriliselt hinnata? Loodetavasti oskame, kui tsiteerida ühe Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustes magistrikraadi omandanud ohvitserist õppejõu sõnu, keda on tsiteeritud ka siinses väljaandes: „KVÜÕA on parimat eestikeelset sõjalist õpet andev õppeasutus!“¹ Jääb vaid loota, et see on nii ka kahekümne ja enama aasta pärast.

Emakeelset kõrgharidust on sajandivanuses Eestis peetud tervikuna üheks kõige inspireerivamaks ja edasiviivamaks jõuks. Seda on tunnustavalt märganud ja imetlenud muu maailm, kuid meil endil kipub see tõik kahe silma vahele jääma. Filoloog ja tõlkija Marju Lepajõe on ühes 2017. aastal

---

¹ **Hendrikson, Reet; Sihver, Ülle** 2017. Kellele ja milleks omakeelne teadus- ja erialakeel? Pilguheit ettekandepäevale „Eestikeelse teaduse tulevik“. – Sõjateadlane, nr 5, lk 323

peetud kõnes² rõhutanud: „... keeleküsimus ja kultuuritõlkeküsimus on Eesti kõrghariduses ja teaduses strateegiliselt kõige olulisemad küsimused. /.../ Rahva püsimajäämisel on kõige olulisem kõrghariduse keel, kuid see on ka väga oluline teaduse seisukohalt. Efektiivsus ja teaduslik kvaliteet, millest nii palju räägitakse, sõltub otseselt eesti keelest ehk siis emakeelest. See on poliitiline ja riiklik küsimus, sest vaimsel assimileerimisel on alati poliitilised tagajärjed.“ Esmajoonel on nende sõnadega silmas peetud küll mõtteteadusi, mis teenivad kultuuri eneserefleksiooni, aga just (sõjateaduslik) mõtlemine ongi see, mis eristab sõjaväelast sõjardist ja loob tugeva aluse rahvuslikule militaarkultuurile. Tsiteeriksin siinkohal kin-ltn Nikolai Reegi mõtet aastast 1936: „Et ära hoida soistumist meie juhtkonna massi vaimsel pinnal, on vaja elustada sõjalist mõtlemist ja parimaks abinõuks on siin algupärane sõjakirjandus.“³

Nii keelt kui sõjaväge on ühtmoodi nimetatud võimu tööriistadeks. Akadeemik Valter Lang on 1998. aastal avaldanud tähelepanuväärse teksti pealkirjaga „Miks ma (ikka veel) kirjutan eesti keeles?“⁴. Ta ilmestab keele ja võimu vahetõrget ühe meenutusega: „Oleks liiga triviaalne hakata meenutama, mil moel nõukogude aeg pärssis näiteks eestikeelse sõjandus- ja merendussõnavara arengut ja kasutamist. Sõjalist õpetati meile ülikoolis vene keeles. Mina igatahes ei saanud paljudest asjadest aru, ja ei olnud neist võimaline eesti keeles rääkimagi, sest vastavad terminid puudusid või olid meie teadvusest kustunud/kustutatud. Sõjast ja kodumaa kaitsmisest pidi mõtlema vene keeles. Ka väga suur hulk teadustekste avaldati vene keeles ning harvad ei olnud „üleskutsed“ hakata selles keeles osaliselt andma kõrgharidustki. Nüüd tahetakse, et me hakkaksime teadusest tasapisi mõtlema inglise keeles. Tõepoolest, nii nagu kogu meie ühiskond püüab ümber õppida, et toime tulla muutunud maailmas, on ka eesti teadlased „ümberrõppimas“, minnes vene keelelt üle inglise keelele. Milleks meile on vaja eestikeelset teadust? Milleks meile üldse on vaja teadust? /.../ Milleks me peame oma rahvale kirjutama võõras keeles? Soovitus kirjutada teadustööid ainult inglise keeles toob endaga vältimatult kaasa eesti keele taandumise kõögikeele tasemele.“

Militaaria kontekstis tähendaks inglise keele survele allumine leppimist võõraste teenistuses oleva sõjasulase rolliga, kes oma püüdliku *Estlish*'iga

² **Lepajõe, Marju** 2017. Milleks meile emakeelne kõrgharidus? Sõnavõtt Eesti loomerahva Aprillpleenumil Pärnus 2. aprillil 2017.

<http://www.chaplin.ee/eesti/pleenum/Marju_Lepajoe.pdf> (15.11.2017).

³ **Reek, Nikolai** 1936. Juhi sõjakirjanduslikust loomingust. – Sõdur, nr 16/17, lk 394.

⁴ **Lang, Valter** 1998. Miks ma (ikka veel) kirjutan eesti keeles? – Sirp, 18. detsember.

<<http://www.sirp.ee/archive/1998/18.12.98/Sots/sots1-2.html>> (15.11.2017). [**Lang** 1998]

soovib muljet avaldada „tõeliste kultuurrahvaste“ seast pärit isandatele. Julgen siiski arvata, et Eesti sõdur pole pälvinud rahvusvahelises kontekstis tunnustust mitte oma inglise keele oskuse, vaid ühele sitkele väikerahvale omase kindla väärtussüsteemi eest, mida ollakse valmis ennastalgavalt kaitsma. Ärgem unustagem, et ka meie keel ja kultuur on iseseisvad ning võõrandamatud väärtused, mille kaitset nõuab põhiseadus samamoodi nagu riikliku iseseisvuse, sõltumatuse ja territoriaalse terviklikkuse kaitset.

Kirjanikke, ajakirjanikke ja loomeinimesi ühendava organisatsiooni PEN International juht John Ralston Saul on nimetanud keelt tänapäevases maailmas demokraatia tööriistaks. Kaitseväge peamine ülesanne on tagada valmisolek demokraatliku Eesti riigi kaitsmiseks sõjalise tegevusega. Selle ülesande täitmiseks toimub igapäevane teaduspõhine võimearendus, mille üks edukõiki on teadus- ja arenduspädevuste süsteemne arendamine sõjateadusliku mõtlemise igakülgse toetamise ja intensiivistamise teel. Niisiis oleme ringiga tagasi *omakeelse* sõjateaduse vajalikkuse juures. Reet Hendrikson võtab käesolevas numbris oma sõjandusterminoloogia suhtlustõhusust käsitleva uurimistöö kokku sõnadega: „Loodetavasti kõlab Kaitseväes praeguseks juba triviaalsena tõdemus, et oma sõjateadus pole võimalik omakeelse terminivarata. Erialakeel on erialainimese põhilisim tööriist ametist sõltumata, ent selle suhtlustõhusus on iseäranis oluline valdkondades, kus arusaamatustel ja mõistmiseks kuluval ajal võib olla inimeste hind. Üks selliseid valdkondi on kahtlemata sõjandus ja sõjaväeline juhtimine. Nagu terariist, mis peab olema täpsete lõigete tegemiseks ihutud, vahe ja käepärane, peab ka (sõjandus)keel võimaldama täpset infoedastust – olema suhtlustõhus. Ihumata terariistaga pole mõtet võitlusse minna ja häda neile, kes avastavad tõntsi terariista alles võitlustandril.“⁵

Niisiis vajab Eesti kaitseväge oma põhiülesannete täitmiseks piltlikult öeldes meie oludes parimat relva – Eesti tegev- ja reservväelasi –, keda juhitakse omakeelsete terminite, täpse ja suhtlustõhusa oskuskeele abil ning kes oskavad hinnata ja kasutada sõna väge. Piiblit parafraseerides on ju sõna elav ja tõhus ja vahedam kui ükski kaheterane mõõk. Viiesaja aasta eest mõistis Martin Luther sõna ja keele tegelikku võimu, muutes saksakeelse piiblitõlke ja saksakeelsete programmiliste kirjutiste kaudu suureks ühe rahva keele ja seeläbi ka meele. Luther tõestas ülejäänud Euroopale, et elu suurimatest küsimustest ei pea rääkima ja kirjutama üksnes haridus- ja teadusmaailmas valitsevas keeles, vaid et seda saab ja tuleb teha ka emakeeles. Iga inimene,

⁵ Hendrikson, Reet 2017. Mõist(mis)est terminini: erialakeele tõhususest sõjandusterminoloogia näitel. – Sõjateadlane, nr 5, lk 83.

ka sõjaväelane, suudab ennast kõige täpsemalt ja korrektsemalt väljendada ikka emakeeles – muidugi eeldusel, et ta oma emakeelt armastab ja selle eest hoolt kannab. Teaduslik mõtlemine areneb tänapäeval kiiresti ja teadusega tegelemine nõuab järjepidevust. Kui see mingil põhjusel katkeb, nagu juhtus Eesti sõjateadusega eelmise sajandi 40. aastatel, on tekkinud tühimikku raske täita. Kui seda tühimikku siis veel võõra keelega täidetakse, võibki kujuneda olukord, et oma keeles ei ole ühel hetkel enam võimalik teadustekste kirjutada, sest sõnadest jääb lihtsalt puudu. Valter Langi sõnul sünnivad omakeelsed „uued erialaterminid üksnes selles keeles kirjutades, mitte omavahel rääkides või mõeldes, sest rääkida ja mõelda võib ju ka lihtsamalt, võõrkeelseid sõnu sisse jättes. Kui traagiliselt on meie loodusteadlaste keelele mõjunud vähene kirjutamine eesti keeles, seda võib igauks näha vastavaid tekste lugedes – need kubisevad terminitest, mis pole midagi muud kui inglisekeelsete sõnade eesti keelele mugandatud vormid. Ilma tubli inglise keele oskuseta pole võimalik sellest „eesti keelest“ aru saada. Aga miks ei võiks nemadki luua omakeelseid termineid, nagu seda näiteks soomlased väga edukalt on teinud?“⁶

Eeltoodu on üks peamisi põhjusi, miks Sõjateadlane püüab sõjateaduste erinevatest aspektidest kirjutada eelkõige eesti keeles, vahendades muuhulgas tõlketekstide kujul ka teiste riikide sõjateaduslikku ja sõjanduskultuurilist mõtlemist. Ehk annab see ka vastuse küsimusele, miks leidub siinses numbris ka mitmeid sõjanduskeele aktuaalsete küsimustega otsesemalt või kaudsemalt seotud tekste, tagasivaateid Eesti sõjanduse ajaloole ja tõlketekste meie partnerriikide sõjanduskultuurist. Kõik see on oluline selleks, et kui Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused hakkavad kunagi tulevikus valima Eesti sõjalise mõtteloo professorit, ei „unustata“ ettevalmistuste käigus välja sõna „eesti“ ning et selle tiitli väärilised kandidaadid tohiks ja suudaksid oma mõtteid väljendada eesti keeles ja eesti meeles.

Head keeletundlikku ja kaasamõtlevat lugemist!

Andres Saumets

peatoimetaja

---

⁶ Lang 1998.